

LUND UNIVERSITY

En autodidactiæ doktor går på promotion

eller Jubeldoktorer i överflöd eller Det fanerogama embryots nutrition eller Några glimtar från promotionen 1894

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Lunds universitets doktorspromotion

2021

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2021). En autodidactiæ doktor går på promotion: eller Jubeldoktorer i överflöd eller Det fanerogama embryots nutrition eller Några glimtar från promotionen 1894. I *Lunds universitets doktorspromotion: Universitetshusets aula 28 maj 2021* (s. 116-144). Lunds universitet, Akademiintendenturen.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Axel Wallengren (1865–1896) var lundastudenten som drömde om att bli seriös författare men som främst gjorde lycka med sina komiska texter skrivna under signaturen Falstaff, fakir. Kulturskribenten Lars Westerberg har kallat honom "Sveriges förste moderne humorist" och grundaren av "kungslinjen i svensk humoristisk tradition". Bildkälla: UB.

En autodidactiæ doktor går på promotion

ELLER
JUBELDOKTORER I ÖVERFLÖD
ELLER
DET FANEROGAMA EMBRYOTS NUTRITION
ELLER
NÅGRA GLIMTAR FRÅN PROMOTIONEN 1894

När lundasonen och studentsprofilen, fil kand och jur stud Axel Wallengren år 1894 för första gången samlade delar av sitt humoristiska författarskap i bokform skedde detta under titeln *En hvar sin egen professor eller Allt menskligt vetande i sammandrag – Kortfattad encyklopedi af Falstaff, fakir*. Härmed antyddes således att den som läst och tagit till sig den lilla skriftens innehåll vore kunskaps- och lärdomsmässigt jämbördig med innehavarna av vad som, då liksom nu, var den högsta lärartjänsten vid ett universitet. Ett sådant anspråk tarvade förstås att dess upphovsman hade formell auktoritet att sätta bakom orden, och under det *nom de plume* han som författare valt – Falstaff, fakir – satte Wallengren därför i bokens förord den mycket ovanliga akademiska titeln "Autodidactiæ doktor".¹

Till fakiren Falstaffs fiktiva akademiska karriär skulle Wallengren återkomma i humoresken "Huru jag blef fakir" (1895). Falstaff får där berätta följande om sina bildningsresor och högre studier:

Jag ägnade nu en tid åt de mest bildande resor, såsom till norra Italien, Nordpolen och Falsterbo. Såsom en djärv sjöman lärde jag mig konsten att betala en ångbåtsbiljett. I Askersund såg jag utan fruktan en uppstoppad tiger av det vildaste slaget. Icke långt därifrån, i det bullrande Åmål, avlade jag – trotsande alla en

storstads frestelser – en glänsande professorexamen, varvid jag av alla de lärde förklarades för "par nobis", eller såsom det på franska heter "père noble". Min gradualavhandling rörde sig "Om accusativen hos Olsson" och har överallt väckt det mest berättigade uppseende, icke minst därför att jag aldrig låtit ventileras densamma.²

Wallengrens fakiriska skildring av högre studier är förstas medvetet absurd, men den speglar samtidigt att han var uppvuxen i en akademisk miljö och väl kände denna världsliga titlar, begrepp och ritualer. Och med "akademisk miljö" åsyftas här inte bara staden Lund som sådan eller Wallengrens egna studier på lägre nivå inom två fakulteter, utan även hans familj. Wallengrens far, Mårten Svensson, var visserligen en bondson utan annan utbildning än folkskola, vilken i gengäld arbetat sig upp den långa vägen till en ställning som högre kommunal tjänsteman³, men på mödernet hade Wallengren väl så mycket akademiskt påbrå. Hans morfar liksom tre morbröder var alla präster som studerat i Lund, och en av morbröderna, Janne Wallengren, var vid sidan av sitt prästerliga yrke också en framstående entomolog som flera gånger sökte få en adjunktur i zoologi vid universitetet. Så blev det inte, men Jannes son Hans, en kusin till Axel, disputerade 1897 i just zoologi och blev sedermera professor i detta ämne. Även en av Axels egna bröder, Sigfrid Wallengren, disputerade (dock först efter storebrodern Axels tidiga död) och blev i sinom tid professor i statsvetenskap.⁴

Ett konkret exempel på Wallengrens förtrogenhet med tidens akademiska trender är den till synes absurda avhandlingstiteln "Om accusativen hos Olsson" i citatet ovan. Den utgör nämligen en tydlig anspelning på ett vid tiden inte ovanligt sätt att namnge grammatisk-stilistiska akademiska studier inom främst de klassiska språken. Bland exempel på avhandlingar med sådana titlar framlagda vid Lunds universitet under Wallengrens livstid märks exempelvis *Om optativen hos Homeros*, *Om futurum hos Herodotos* och *Om konditionala satser hos Plautus och Terentius*.⁵

Som lundabo torde Wallengren också ha bevittnat åtskilliga promotioner och åtminstone en kan vi med bestämdhet säga att han personligen närvarande vid, nämligen 1894 års. Från denna har han nämligen efterlämnat ett vittnesbörd i form av ett tidningskåseri, publicerat den 1 juni 1894, dagen efter promotionen, i *Folkets Tidning* (en dåtida lundatidning, vilken redigerades av Wallengrens jämnåriga kusin och befryndade skämtarsjäl Waldemar Bülow⁶).

Lund i går Och för 50 år sedan.

Det Lund, som uppvaknade i går morse (vid den af Hennes Högvördighet Kyrkostämman bibehållna 4-ringningen) begaf sig icke ut på fäladerna, såsom boktryckaren N.N. tror, utan svor en liten vers och vände sig om på andra sidan. Men då detta samma Lund något senare vid väckareklockans ljuflva toner för andra gången vaknade, steg det upp och begav sig ut för att beskåda sig sjelfvom och androm.

Och bland dessom androm förmärkte det flera män, som det icke sett på femtio år. Då hade Lund sett dem såsom rosenkindade ungersvenner – nu återsågos de såsom åldrade män, med betydligt mera silfver i håret än de för femtio år sedan hade i fickorna (de flesta åtminstone!).

Det var jubeldoktorerna från 1844 som vandrade kring, sökande att återupptäcka det Lund, som en gång var deras.

Men föga af detsamma återfunno de. De hade tågat förbi domkyrkan, nästan utan att kunna igenkänna densamma, prydd som den nu är med två ståtliga torn och Helgo Zetterwalls autograf. De hade tänkt att tåga in på hotell Altona och få sig något läskande i den tidiga majmorgonen, men "hytten var lukket" och intet stod att få. De gingo upp på Lundagård – inga murar hejdade deras steg. Och der, på Lundagård, fingo de vad de förgäfves sökt få i f. d. Altona: ett glas

EN AUTODIDACTIÆ DOKTOR GÅR PÅ PROMOTION

Artikelförfattaren har inte lyckats hitta några samtida bilder från 1894 års promotion. Detta foto av Lina Jonn visar dock samma plats vid en annan akademisk högtid bara en månad tidigare: rektorsuppvakningen på 1 maj 1894. Bildkälla: UB.

sodavatten från den lilla kiosken.

Och staden var förändrad, och menskorna voro förändrade – allt, utom de sjelfva. Ty de återfunno ungdomsvännerna sig lika, och firade med dem en glad minneshögtid i samspråk om de glada ungdomsbedrifter de tillsammans utfört under Almæ Matris Carolinæ vänliga hägn.

Lugna vandrade de förbi sina dagars fiender, de s. k. "brackoma" – nu åldriga liksom de, stadgade och utan lust att uppliva forna dagars duster i Käppslängaresträtet. Och deras söner (eller sonsöner), nutidens studenter, underrättade dem om att titeln "bracka" försvunnit, att nutidens borgersmän hade lika godt anseende som studenter och professorer, att ett fredligt umgänge hade trätt i stället för gamla tiders dumma yrkesfejder – att en ann' kan vara så god som en ann'. Dessa och flera andra upplysningar fingo de gamla – och de blefvo både förundrade och glada deröfver – de allra flesta säkert glada. Ty tiden hade gått, och de hade sjelfva märkt att den gått framåt. Och de visste med sig att många bland dem sjelfva lagt mången god sten till det nuvarande samhällets byggnad, sådan som den nu är, rymmande alla inom sina murar, utan börds- eller kastkrubbor.

Och på Lundagård vandrade de gamle, midt i vimlet af en ny generation, bland dem äfven sådana, som i dag skulle eröfra vad de sjelfva nått för femtio år sedan: lagerkransen, evigt grön som det friska lifvet, starkt doftande och oförvansklig som minnet af en god gerning.

Förmiddagen lider. Solljuset på Lundagård och Helgonabacken har blifvit starkare, och allt större skaror vimla på gator och torg. Familjer från landet, med döttrar, som afundsamt granska varandras toaletter och smått förläget betrakta studenterna, mammor, som ängsligt räkna öfver om alla äro med i karavanen – Frans, Emil, Nanna och Paulina –, prester och bokhållare, skomakare och löjtnanter, grefvar och poliser – alla styra de upp emot aulan, där lagerkransningen skall

ske, vid pukor och trumpeter, vid salut från kanoner och sång.

En öfverraskning väntar här jubeldoktorerna: Hagbergs versar vid promotionen 1844 utdelas i nytryckt upplaga. Många äro de minnen, som strömma öfver de gamla härvid. Det är med goda versar som med gammalt vin: de berusa. Och då det som nu är både gamla och goda verser, är det klart att verkan blir ännu starkare. Det är ett stämmningsrus af minnen, medan sången ljuder, mäktig och stark, under aulans gyllenblå hvalf.

Men ännu en överraskning väntar: promotorn talar på svenska, icke på latin!!! För första gången förstå alla de vid en doktorspromotion närvarande hvad som säges så högtidligt af den lärde mannen på tribunen, för första gången får vårt eget språk företräde framför ett spökspråk, som knappast ett tjugotal menniskor i Sverige kunna mer eller mindre mödosamt tala, för första gången förklaras en svensk doktor för doktor på svenska.

Detta är ett helgerån, tycka väl några. Detta är förnuftigt, tycka de andra.

Vi gjorde på eftermiddagen en interview hos en gammal mamsell som sett tretton promotioner. Hon tyckte att promotionerna voro högtidligare förr.

– Derför att de talade latin? frågade vi.

– Ja, det med, för det lät så högtidligt, det var så vackert när di talade på latinska – och så klockorna –

– Nå, men svenskan? sporde vi.

– Ja – jo – det är ju så – men det hör vi ju alltid, så – – –

– Förstod ni hvad de sade på latin?

– Nej, visst inte! Men just derför var det så grant! – sade den gamla mamsellen med strålande ögon.

Hymn,

vid promotionen i Lunds Domkyrka

den 22 Juni 1844

afsjungen af de lagerkransade
till musik af OTTO LINDBLAD.

Ären gå och ären komma;
Herre, i din helgedom
Än en gång, med krans i blomma,
Christnad Daphne bidar from,
Kröner ynglings svarta lockar,
Kröner gubbes hvita hår,
Der i snöens hvita flockar
Vintergrön så herrligt står.

Evige! Du är och blifver,
Så som Du med fädrn var;
Ingen segerkronan rifver
Från den lock Du signat har:
Fast som tempelhalv sig gjuta
Korsets helgedom ikring,
Ljusets riddersmän sig sluta,
Herre, kring Din altarring.

O! hvem vet om bröder mötas
Efter femti år igen.
Många vandringsstafvar nötas
På den långa vandringen.
Du det vet; gif mod och styrka
Och när lagren vissnat har,
Stående i Din helga kyrka
Segerpalm i grönska kvar!

Lund. E. Malmströms Boktryckeri, 1894.

Carl August Hagbergs och Otto Lindblads hymn från promotionen 1844, vilken i nytryck utdelades vid promotionen 50 år senare. Bildkälla: Universitetsarkivet.

Och då förstodo vi att det hela icke kommer an på om det är begripligt eller icke, utan om det "hörs" trefligt. Och då fingo vi den hädiska önskan att uppfinna ett alldeles nytt språk och genom storartade donationer tvinga universitetet att promovera på detta speciella språk. Men vi utförde icke denna önskan och följaktligen hafva vi samma fattiga svenska språk kvar – tills vidare, till dess våra "bröder" norrmännen genom sina unionsvänliga sträfvanden bragt oss dithän, att vårt s. k. modersmål blir ryska. (Skulle jag vara en falsk profet, blir jag glad!).

Konserten gick som den kunde; först en halv timmes väntan i duggregn; därpå ännu en kvarts väntan i ösregn; så fyra sånger i ösregn.

Derpå de återstående styckena i aulan.

Sången klingade svagt, men det berodde kanske på att stämningen försämrades genom Den Store Gyckelmakarens oväntade ingrepp i väderleksförhållandena. Eljest var visst belåtenheten allmän bland de talrika (med paraplyer endast delvis försedda) åhörarna av konserten till Ola Lundbergs, nej, Otto Lindblads minne.

Huru kunna vi på denna universitetets dag förväxla Ola Lundberg⁷ med Otto Lindblad⁸? Det har ett mycket enkelt skäl. Då vi häromdagen gingo på kyrkogården, sågo vi att Ola Lundbergs graf var smyckad med en krans från (handtverks)-stipendiaterna. Vi kommo då till att tänka på huru få stipendier, som finnas för fabriks- och handtverksidkande Lundaboar, men huru många, som äro stiftade för studerande söner af denna stad. Och vi fingo då en mycket djerf idé i att ett stipendium skulle stiftas för den (student eller yrkesidkare), som bäst häfdade sin stads ära, vore det på vetenskapens, konstens eller det materiella arbetets område.

Men tänkte någon af Skånes mecenater på detsamma i går? Vi veta det icke.

Men säkert är att i så fall skulle festmusiken från i går få ett långvarigare och

*vackrare eko än det, Lundagårds regnvåta kronor mäktade fånga från det gamla Lunds vackra högtid.*⁹

Redan när Wallengren skrev sitt lilla kåseri rörde han sig på två olika tidsplan: ett 1844 som då var svunnet och ett 1894 som var dåtida nutid. För den som läser texten i dag tillkommer ytterligare ett tidsplan, och för vederbörande är "den lilla kiosken" där jubeldoktorerna finner ett glas vatten troligen lika fjärran och försvunnet som det "Altona" som desamma funnit "lukket". Det Wallengren här åsyftar är dels den så kallade vattenkiosk som kring förra sekelskiftet fanns i Lundagård, dels ett hotell på Kyrkogatan, vilket i mitten av 1800-talet tillika utgjort Lunds "mest gouterade vårdshus", men som slagit igen och ersatts av en butikrörelse 1873 (blott tre år efter att Wallengrens kåseri publicerats revs för övrigt hela byggnaden för att ge plats åt ett nybyggt bankpalats).¹⁰ Kan man kanske ana att åtminstone vissa av jubeldoktorerna hade önskat att på Altona finna något starka förfriskningar än dem som vattenkiosken nu i stället fick erbjuda? Ett annat begrepp som nog hunnit börja bli obsolet redan på Wallengrens tid och definitivt är det i dag är "Käppslängaresträdet". Därmed avsågs Kungsgatan, som alltifrån 1820-talet tydligen kommit att förknippas med promenaderande – och därvid "käppslängande" – studenter; detta i en tid då promenadkäppen kommit att efterträda värjan som en särskild markör för en "liber studiosus".¹¹

En annan högst påtaglig förändring i stadsbilden för dem av artikelns jubeldoktorer, vilka till äventyrs inte återbesökt Lund sedan sin promotion, var det nya universitetshuset – vid tiden endast 12 år gammalt. Dess uppförande hade också inneburit en stor förändring av en mer än 200-årig tradition, nämligen själva platsen för promotionernas avhållande. På 1600-talet likaväl som 1844 hade denna akt med självklarhet ägt rum i domkyrkan. Med en ny och egen paradyggnad hade universitetet däremot med början 1883 överflyttat ceremonin till dess aula, och det var alltså

Vy från Lundagård kring sekelskiftet 1900 tagen av Per Bagge. Den av Wallengren omnämnda vattenkiosken skymtar i bildens högerkant. 1894 måste den dock ha haft en annan placering eftersom en 1897 riven byggnad, det så kallade Kuggis, då ännu stod på kioskens plats. Bildkälla: UB.

där som jubilarerna år 1894 fick sina förnyade lagrar. Först 1941 flyttade promotionerna tillbaka till domkyrkan, rimligen för att den ökande mängden promovendi då börjat göra universitetsaulan för trång (detta särskilt sedan man med början 1937 regelmässigt börjat arrangera gemensamma promotioner för samtliga fakulteter).¹²

Men det var inte bara inslag i den lundensiska stadsbilden som hade hunnit förändrats sedan de grånade jubilarerna mottagit sina första lagrar 1844. Också mycket kring hur man disputerade och därmed kunde bli promoverad hade hunnit revideras under det halvsekel som förflutit. En sådan skillnad var att 1894 års jubeldoktorer ursprungligen faktiskt inte alls varit doktorer – endast magistrar! De hade nämligen alla en gång i tiden promoverats inom den filosofiska fakulteten, och länge var av hävd här "magistergraden" den högsta lärdomstitel man kunde erövrå. Epitetet "doktor" var då förbehållet de tre "högre" fakulteterna – teologi, juridik och medicin – och utdelades även där mycket sparsamt (under hela 1800-talet förrättades endast 3 promotioner inom den juridiska fakulteten och 7 inom den medicinska; teologie doktorsvärdigheten förlänades fram till 1908 över huvud taget inte av universiteten "efter avlagda prov" utan som en kunglig hedersbevisning).¹³

Under 1800-talets lopp kom dock ett tilltagande missnöje med dessa sakernas tillstånd att förmärkas bland filosofiska promovendi.¹⁴ I Uppsala hade man redan 1815 anhållit om att få utbyta magistertiteln mot en doktorsdito, då dock utan framgång. Bättre lycka hade lundensarna ett halvsekel senare. Det var efter 1862 års filosofie magisterpromotion i Lund som åtskilliga av de nya magistrarna hade författat en skrivelse till universitetskanslern om att få använda den dubbla titeln "philosophiae doctor et artium liberalium magister", vilken redan de facto kommit att användas i Uppsala. Efter att en remiss till fakulteten givit försiktigt positivt svar beslöt kanslern i enlighet med de klagandes begäran, och de av 1862 års promovendi som så önskade fick rätt att få nya diplom utfärdade. Snart hade bruket att även på svenska kalla en filosofie magister för doktor spritt sig – även retroaktivt för

promoverade tidigare än 1862 – och från och med 1866 användes exempelvis doktorstiteln konsekvent av *Statskalendern*. Fullt jämbördig ställning med medicinarnas och juristernas doktorer fick filosoferna dock först med 1870 års examensstadga. En rest av den gamla åtskillnaden lever dock kvar än i dag i insgnierna: filosofernas lagerkrans – till skillnad från övriga fakulteters hattar – är ett arv från magistergradens tid.

En betydligt mer påtaglig skillnad än den yttre titeln mellan att bli magister 1844 och att bli filosofie doktor 1894 var dock den arbetsinsats som krävdes. 1844 rådde ännu den gamla ordningen att det viktigaste vid en disputation inte var själva avhandlingen och dess innehåll – ingen förväntade sig att respondenten själv skulle ha producerat något vetenskapligt nydanade – utan att på gott latin och med hög retorisk skicklighet kunna argumentera för de teser som framfördes däri. Faktum är det allt som oftast inte ens var respondenten själv som författat ”sin” avhandling utan i stället den professor som agerade ”preses” vid disputationen.¹⁵ Som det likväl var respondenten som stod för tryckkostnaden innebar detta ett smidigt sätt för universitetets professorer att få sin egen vetenskapliga produktion fritt publicerad i småportioner. Ett berömt exempel på detta är 1700-talshistorikern Sven Lagerbring, vars verk *Monumenta Scanensia* utgavs i form av 36 disputationer med lika många respondenter!¹⁶

Tittar man på 1844 års promotionsprogram kan man se att detta bruk då ännu i stor utsträckning var gällande. Åtskilliga av årets promovendi uppges ha disputerat på avhandlingar med titlar som de delar med flera andra och med samma presiderande professorer som gemensam nämnare.¹⁷ Som exempel kan nämnas att inte mindre än sju promovendi vardera disputerat på *Prof på öfversättningar från Torquato Tasso* med språkprofessorn Carl August Hagberg som preses respektive på *De filosofiska vetenskapernas Encyclopedie* med Ebbe Samuel Bring som preses. Den mångfrestande Bring – vid tiden professor i historia men tidigare även i teoretisk

filosofi samt före detta adjunkt i kriminallagfarenhet – är också den som står som överlägsen vinnare sammantaget. Utöver sin "Encyklopedie" hade han nämligen även presiderat för fem promovendis avhandlingar om *Bidrag till Personlighetsprincipets utveckling hos de Germaniska Nationerna*, lika mångas om *Clastrum animæ* samt för fyra varderas om *Granskning af grunderna för det nya förslaget till en förändrad National-Representation* respektive *Ordbok för att befordra studerandet af Hegels skrifter*. Även latinaren Johan Gustaf Ek hade varit mycket flitig och presiderat för åtta olika avhandlingar med snarlika latinska titlar rörande ett Vergiliusmanuskript på Universitetsbiblioteket.

Detta bruk med respondenter som skulle försöka försvara brottstycken av andras verk hade under 1800-talet dock alltmer börjat kritiseras. P. G. Ahnfeldt, som själv 1823 disputerat på en avhandling skriven av just Ebbe Samuel Bring, kallade i sina berömda *Studentminnen* exempelvis detta "katederprof" för "en fullkomlig narraktighet".¹⁸ Blott åtta år efter 1844 års promotion skulle detta system också i grunden förändras. Med 1852 års nya statuter för universiteten i såväl Lund som Uppsala fastställdes nämligen uttryckligen att man för vinnande av filosofie magistergraden skulle "sjelf författa och utan præses offentlig försvara en academisk afhandling; börande Faculteten detta prof till innehåll och försvar bedöma".¹⁹

Ett naturligt resultat av detta nya bruk blev att antalet disputerade kraftigt sjönk samtidigt som deras medelålder steg. Båda dessa förhållanden låter sig tydligt utläsas ur de biografiska uppgifterna i 1894 års promotionsprogram.²⁰ Ser man till åldern vid promotion kan man konstatera att de överlevande jubeldoktorerna från -44 vid tiden för sin bekransning i regel varit blott mellan 21 och 24 år gamla, en så ung som 19 och ingen äldre än 30 (dock med reservation för att äldre kan ha förekommit bland de avlidna). Av årets nybakade disputerade var däremot ingen under 27 år och den äldste 57!

Antalsmässigt var skillnaden mellan de båda grupperna dock än mer slående. 1844 års magistrar hade ursprungligen varit 71 stycken och av dessa levde ännu 27 av vilka 16 var närvarande vid promotionen. Även om blott en mindre andel av jubeldoktorerna således verkligen var på plats så var de likväl numerärt helt överlägsna årets nya "doktorer efter avlagda prov", vilka var – sju stycken!

Detta ovanligt låga antal hade dock sina särskilda skäl. Alltsedan 1740 hade den ordningen rätt att de dåvarande tre svenska universiteten – Uppsala, Åbo och Lund – hållit magisterpromotion vart tredje år med ett års förskjutning sinsemellan; ett bruk som hade bibehållits även sedan Finland och därmed Åbo gått förlorade 1809 (och vilket därmed gör Wallengrens uppgift om mamsellen "som sett tretton promotioner" betydligt mer imponerande än den i förstone kan framstå för en modern läsare!). I Lund hade vid tiden för denna historia den senaste ordinarie filosofiska promotionen avhållits 1892 med 15 promovendi. Redan året därpå hade man dock fått lov att ordna promotion igen av ett alldeles särskilt skäl: då hade nämligen 25 år gått sedan universitetets 200-årsjubileum 1868, under vilket den blivande kung Oscar II promoverats till hedersdoktor. Lärosätet önskade då hugfästa detta kvartssekeljubileum med att ge konungen "en ny lager" – ett slags semijubelhedersdoktorat – och därvid slank också åtta nya ordinarie doktorer med på kuppen.²¹

I stället för att därefter vänta två år till nästa ordinarie promotion enligt treårsintervallet valde universitetet dock, som redan torde ha framgått av denna artikel, att be om kanslerns tillstånd att ånyo hålla lagerfest igen redan 1894. I sitt inbjudningsprogram motiverade promotor detta beslut med att det "i främsta rummet" föranletts "af önskan att kunna med en frisk lager bekransa de högt aktade Herrar och Män, som för jemt femtio år tillbaka beträdde parnassen". Motiveringen kan i förstone synas märklig då det rådande treårsintervallet ju rent matematiskt sedan länge regelmässigt resulterat i att jubeldoktorer kreerades först 51 år – inte 50 – efter sin ursprungliga promotion. Tydligen var det dock just denna ojämnhet

man härmed ville komma åt för ett överskådligt antal år framöver, ty som promotor fortsätter: "Derigenom att den öfliga treårspromotionen för en gång flyttas ett år tillbaka, kommer dessutom rätta tiden för jubelpromotionen att under en följd af år sammanfalla med den för treårspromotionen".²² Och därav alltså att endast ett ringa antal nydisputerade doktorander kunnat skakas fram.

Filosofiska fakultetens promotor detta år – och därmed författare av det citerade inbjudningsprogrammet – var Fredrik Areschoug, då sedan 15 år universitetets ordinarie professor i botanik.²³ För Wallengren som *Folkets Tidnings* utsände var denne herre en mycket välbekant figur. Areschougs "hemmaplan" – Botaniska trädgården – låg nämligen inte blott ett kortare stenkast från Wallengrens föräldrahem på Tomegapsgatan, utan var även en ofta och gärna besökt oas för den unge författaren och studenten. Wallengrens nära barndomsvän och granne Paul Rosenius har senare vittnat om deras återkommande besök i Botan och därvid om följande episod:

Men bland andra mötte vi också Areschoug, professorn i botanik, "forskaren" kallad och även "Kotten", troligen för kroppsformens skull. Wallengren hade redan då en liten hund som han oftast kärleksfullt bar på armen, men han hade släppt honom nu, när vi mötte Areschoug, som stannade framför oss, och på sin grova skånska sade: "Har inte harrarna sett att de e' förbjudet att ha hondar lösa i trädgården?" Djupt rodnande genmålte Wallengren: Jo, men han är ju så liten!" Varpå slutrepliken avgavs av forskaren: "Ja, men det kan dock ingalonda vara vår oppgift att gå här och mäta hondar."²⁴

Anekdoten ger oss en tydlig antydning om hur det bör ha klingat när Areschoug – bördig från Simrishamn och son till en lantbrukare – som promotor 1894 gjorde det som så mycket av Wallengrens kåseri handlar om: att han genomgående talade

Fredrik Areschoug, botanikprofessor
samt skånsk- och svensktalande
promotor. Däremot ej hundmätare.
Bildkälla: AF:s Arkiv.

på svenska! Men kan detta verkligen stämma, eller handlade det om någon form av önsketänkande från en satiriker som i sin samma år utkomna *En hvar sin egen professor* hade formulerat följande passage av kritik mot dåtidens krav på latinkunskaper för många offentliga yrken?

De döda språken kallas så på grund af den graflika stämman, hvarmed de fram-sägas af den erfarne öfversättaren. Det dödaste och således vigtigaste af dem alla är latinnet, som uppfans af gudinnan Latona. Känner du icke till detta språk, är du beklagansvärd och otjenlig att beträda mången vigtig förtroendepost.²⁵

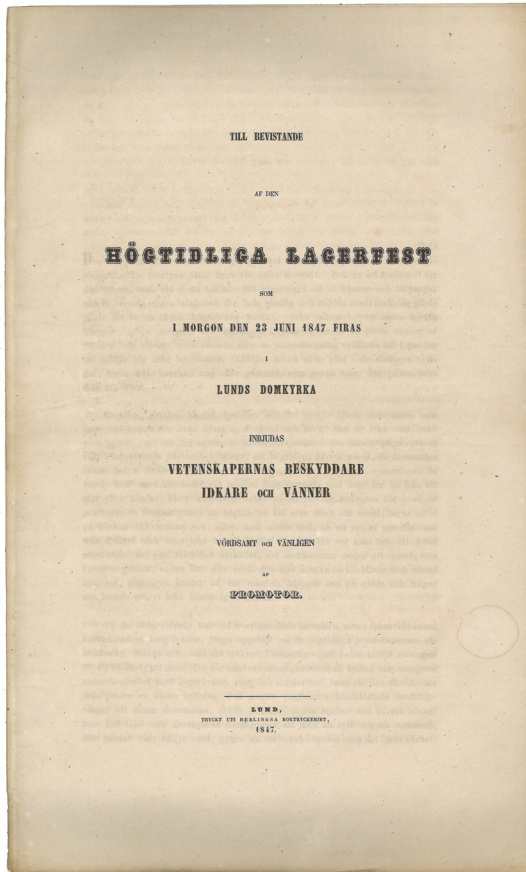
Redan bibliotekarien och Fakirenkännaren Nils Palmborg betvivlade i någon mån Wallengrens uppgift när han på 1990-talet lät trycka om dennes promotionskåseri i skriftserien *Fakirenstudier*. Vid jämförande kontroll med andra samtida vittnesmål visade sig påståendet dock vara åtminstone delvis sant. Av den mer neutralt refererande nyhetsartikel som *Folkets Tidning* publicerade samma dag som Wallengrens kåseri framgår nämligen att Areschoug mycket riktigt hade använt sig av modersmålet i sitt välkomsttal till jubeldoktorerna. Däremot finns det ingen indikation på att själva den därpå följande promotionsakten, då som nu, skulle ha förrättats på något annat språk än det traditionella latinnet.²⁶ Här har Wallengren således antingen skarvat något – eller kanske själv lämnat ceremonin innan den latinska delen därav hann inledas?

Faktum är dock att Areschougs välkomsthälsning under alla omständigheter var långt ifrån de första ord som yttrats på svenska vid en lundapromotion. Redan på 1700-talet hade det tal som "ultimus" – den näst främste av de promovrade – avslutningsvis riktade till bland annat närvarande damer brukat börja hållas på svenska (och därtill ofta på vers), och år 1856 skall dåvarande promotor, den tidigare nämnde Johan Gustaf Ek, trots att han själv var latinare, ha bytt ut detta romarspråk

mot svenska i allt utom själva "bekransningsceremonin".²⁷ Det verkar alltså som att Areschoug med sitt svenska välkomsttal här helt enkelt valde att vandra vidare i den äldre kollegan Eks fotspår.

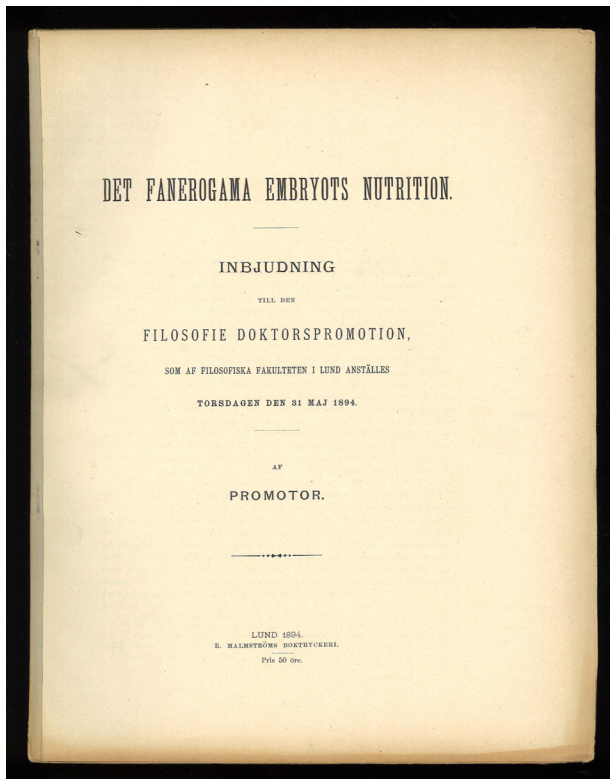
En annan punkt där promotionerna redan tidigare börjat försvenskas var de tryckta program som utfärdades som inbjudningar härtill. Här hade just 1844 års program – utfärdat av Bengt Magnus Bolméer, en man ur Tegnér's kvarvarande vänkrets från seklets början – varit det sista att författas på latin. Tre år senare hade 1847 års promotor, Carl August Hagberg, valt att helt avfatta skriften på svenska. Vilket väl får sägas ha haft sin logik då Hagbergs egen professur var i "nyeuropeisk lingvistik" och han senare därtill skulle utses till universitetets förste professor någonsin i nordiska språk.²⁸ Rent innehållsligt innebar Hagbergs program dock inte något avsteg från äldre tiders i det att det – utöver en lista på promovendi – mest rymde allmän högtidsretorik. Senare skulle detta kompletteras med att programmet inleddes med en vetenskaplig uppsats författad av promotor. Återigen verkar det här ha varit Johan Gustaf Ek som satte den nya trenden i och med 1856 års promotion, till vars program han skrivit om "Comparativ språkforskning och latinsk etymologi".²⁹ Följande promotorer hade sedan följt detta mönster, och Areschoug var inget undantag: hans program bar titeln *Det fanerogama embryots nutrition*. Här kunde alltså den som fann promotionsakten lång välja att i stället försjunka i litet förhoppningsvis god populärvetenskap om fröväxters näringsintag.

En fråga man kan ställa sig är om fakultetens iver att hålla promotion återigen år 1894 bara handlade om att man ville komma i fas vad gällde jubeldoktorerna i allmänhet. Kanske handlade det även om att just 1844 års promovendi hade omfattat ett antal personer, vilka min inte ville riskera hann gå och avlida innan de fått sin jubelkrans? Det fanns nämligen onekligen en del tunga namn och "kändisar" inom just denna årgång av magistrar.³⁰ Bland lokalare potentater märktes tidigare ledamö-

1847 års promotionsprogram var det första vid Lunds universitet att utfärdas på svenska.

Bildkälla: Universitetsarkivet.

1894 års promotionsprogram med Areschougs uppsats om "Det fanerogama embryots nutrition". Bildkälla: Universitetsarkivet.

ter av stadsfullmäktige i såväl Lund (Esaias Laurentius Palm, 74 år) som Ystad (Carl Gottfrid Henning, 73 år) och Malmö (Malte Eurenus, 73 år); den sistnämnde tillika grundare av Malmö museum. Inte heller på riksnivå saknades framträdande namn bland jubilarerna: här fanns bland annat en diplomat, hovman och riksdagsledamot (Corfitz Augustin Beck-Friis, 70 år), en landshövding och talman i andra kammaren (Robert De la Gardie, 71 år) och en före detta biskop i Växjö stift (Johan Andersson, 74 år).

Det rent lärdomsmässigt mest lysande namnet var dock Gustaf Ljunggren (71 år), under tre decennier professor i det omfattande ämnet estetik (litteratur- och konsthistoria), universitetets rektor i två omgångar (första gången 1867–68 enligt det äldre rullande system som då fanns, den andra 1877–85 såsom universitetets förste på personligt, flerårigt mandat valde rektor), mångårig såväl inspektor för Skånska nationen som ordförande för Akademiska Föreningen och Kulturen, ålder- man i Lunds Knutsgille, samt – och icke minst – sedan 1865 ledamot av Svenska Akademien (och en drös andra lärda samfund)! Men Ljunggrens meriter var inte bara rent formella, han var även rent konkret under decennier en kulturpersonlighet, både i det akademiska och i det allmänna umgängeslivet i Lund. Som förman för AF:s sociala utskott hade han i ungdomen tagit initiativet till att i föreningens nya hus arrangera lördagssoaréer med föredrag, sång och diktläsning. Han hade också själv skrivit små lustspel som framförts på husets nya scen och som kan ses som upp- rinnelsen till senare tiders såväl spex som studentteater. Som äldre odlade Ljunggren och hans hustru Adèle motsvarande kulturliv i det egna hemmet vid Mårtenstorget. Här bjöds regelbundet in till supéer som ofta följdes av ett ”drama- tiskt divertissemang”, gärna med parets spirituella dotter Helesine³¹ i en ledande roll. På gästlistorna återfanns allt från universitetets kansler till vanliga studenter men också konstnärer som Walter Runeberg, skulptören bakom merparten av Universitets- platsens professorsbyster. Ljunggren använde även gärna i det egna hemmet för sin

Lärdomsgiganten och dubbel-
rektorn Gustaf Ljunggren
(1823–1905) fotograferad av
Lina Jonn. Det faktum att den
vitskägige Ljunggren här är iförd
en färsk lagerkrans gör att man
kan misstänka att bilden är tagen
i samband med just 1894 års
promotion. Bildkälla: AF:s Arkiv.

undervisning. En av hans efterföljare som rektor, språkforskaren Axel Kock, har från sin studietid lyriskt berättat om dessa föreläsningar i bekväma fåtöljer i professorsnors "med bokhyllor från golv till tak utstyrda arbetsrum" där man "hade en känsla av förfinad hemtrevnad". Kock noterade att studenterna knappast antecknade, och att Ljungrens syfte heller inte var att banka in rena tentamenskunskaper; "han ville fastmer giva sitt lilla auditorium ett levande intryck av den antika konstens skönhetsvärld". En annan akademiker av en yngre generation, Ljunggrens efterträdare som professor i estetik, Henrik Schück, betecknade senare sin företrädare som "den man vilken varje ung litteraturhistoriker måste blicka upp till såsom en ledare".³²

Man kan med andra ord föreställa sig mot vilken jubeldoktor som särskilt många uppskattande blickar riktades vid 1894 års promotion!

Man kan här avslutningsvis fråga sig om inte Gustaf Ljunggrens akademiska meriter var så imponerande att hans jubelpromotion fick Axel Wallengren att känna att hans humoristiska alter ego hamnat något i bakvattnet och behövde uppgraderas i lärdom och prestige? Redan på hösten samma år följde Wallengren nämligen upp det falstaffska debutverket *En hvar sin egen professor* med en ny bok betitlad *En hvar sin egen gentleman*, och i denna lät han fakiren Falstaff upphöjas till ledamot av samma prestigefyllda lärda samfund som Ljunggren: Svenska Akademien! Detta därtill på ett mer unikt sätt än vare sig Ljunggren eller någon annan tidigare ledamot. Stadd på resa mot Italien nås Fakiren nämligen av ett telegram med följande lydelse:

Fakir Falstaff.

Paris – Rom.

De odödliges akademi har beslutat att öka sitt antal med (1), och med alla röster mot 8 invalt Er till dess nittonde ledamot. Återvänd genast för att såsom ständig sekreterare handleda våra förhandlingar och oss! Ni är oundgänglig, det vet Ni själf.

Tio bland

De 18.³³

Wallengren lät här alltså fakirens Falstaffs närvaro i akademien bli så trängande att samfundet inte ens ville låta ett inval vänta till dess att någon ordinarie stol blivit ledig. Och som om detta inte varit nog utsågs den nye ledamoten även på studs till ny ständig sekreterare – en sådan ära hade minsann inte ens Gustaf Ljunggren vederfarits! Så långt som till att även låta Falstaff övertrumfa Ljunggren på det mer lokalt lundensiska planet gick dock inte Wallengren. I bokens förord nöjde han sig nämligen med att låta Falstaff avancera från Autodidactiæ doktor till – Autodidactiæ Pro-Rector!³⁴

Fredrik Tersmeden
Arkivarie vid Universitetsarkivet

NOTER

1. Axel Wallengren: *En hvar sin egen professor eller Allt menskligt vetande i sammandrag – Kortfattad encyklopedi af Falstaff, fakir* (Lund 1894) [Wallengren 1894a], s 3; här citerad efter Litteraturbankens digitala utgåva.
2. Citerat efter Axel Wallengren: *Samlade skrifter* (red: Hans Küntzel), bd 4, s 218. Texten publicerades ursprungligen i *Söndags-Nisses* julnummer 1895; se Nils Palmborg: *Skrifter av och om Axel Wallengren* (Falstaff, fakir) (Lund å u [1992]), s 19. En i originalcitaten förekommande fotnot med en ordvits har av praktisk-typografiska skäl utelämnats.
3. Rörande Mårten Svensson hänvisar artikelförfattaren till sin uppsats "Några bilder av Fakirens fader" i *Fakirestudier XXV* (Red: Sten Andreasson, & Ingemar Börjesson; Lund 2011), s 32-41.
4. Uppgifterna om Wallengrens mödernesläkt är primärt hämtade från Sture Bolin: *En skånsk prästson i Amerika* (Lund 1960) och Nils Stjernqvist: "Den fakiriska familjen" i *Fakirestudier V* (red: Nils Palmborg & Bertil Romberg; Lund 1990) samt från Carl Sjöströms matriklar över Skånska nationen (Lund 1897 resp 1904) och spridda uppslagsverk.
5. Exempler är hämtade från Oscar Forshedens artikel "Om accusativen hos Olsson" i *Fakirestudier II* (red: Nils Palmborg & Bertil Romberg; Lund 1987), s 2ff, vari även åtskilliga ytterligare exempel, även från Uppsala och andra dåtida svenska universitet och högskolor, lämnas. Titlarna är av Forsheden översatta från latin.
6. Om den egensinnige Bülow som tidningsredaktör och skämtare i Fakirens anda, se t ex Nils Ludvig [Olsson]: *Stadens melodi* (Lund 1940), s 35-56 samt Jan Mårtensson: "Waldemar Bülow" i *Humor i Lund* (Lunds universitetshistoriska sällskaps årsbok 2000; Lund 1999), s 85-89.

7. Olof "Ola" Lundberg (1808–1877) var en på sin tid känd bryggare och traktör (med etablissemang på Stora Södergatan) samt stor donator. Han inrättade fonder och stipendier för såväl Lunds barnhem, folkskolor, lärlingsskola och hantverksförening som – trots att han själv aldrig åtnjutit någon högre utbildning – elever vid Katedralskolan och studenter vid universitetet; en levnadsteckning över honom, författad av Theodor Tufvesson, utgavs 1922 genom "Nämnden för Olof Lundbergs reseunderstödsfond".
8. Den berömda kompositören och studentsångaranföraren Otto Lindblad (1809–1864) hade varit en av 1844 års promovendi. Han hade också skrivit musiken till den dikt av Carl August Hagberg som omnämns tidigare i Wallengrens text, och som 1894 alltså utdelades i nytryck.
9. [Axel Wallengren]: "Lund i går och för 50 år sedan" i *Folkets Tidning* 1894-06-01 [Wallengren 1894b], s 3. Texten, publicerad av Wallengren under signaturen "William", har tidigare återtryckts (med moderniserad stavning och smärre typografiska avvikelser) av Nils Palmborg som en del av dennes artikel "Axel Wallengren om Lund" i *Fakirenstudier VIII* (red: Nils Palmborg & Bertil Romberg; Lund 1993), s 26ff. Palmborgs därtill fogade kommentarer har naturligtvis utgjort en viktig grund även för föreliggande artikel, ehuru denna gör betydligt mer omfattande utvinningar kring Wallengrens text.
10. Rörande Hotell Altona generellt, se t ex Ingemar Ingers: *Ortnamn i Lund* (Föreningen det Gamla Lunds årsskrift XLIV; Lund 1961), s 15f, resp Bengt Karlsson: *Kaféer, kondis & krogar i Lund* (Föreningen Gamla Lunds årsskrift 75; Lund 1993), s 86f. Att hotellrörelsen just år 1873 ersattes av en "Nipper- och Galanterihandel" framgår av en serie annonser i *Lunds Weckoblad* i maj detta år.
11. Palmborg 1993, s 29.
12. Bror Olsson: *Doktorspromotioner i Lund* (Föreningen det Gamla Lunds årsskrift XXIX; Lund 1947), s 33f. Häri framgår även att traditionsbrottet faktiskt ägde rum redan 1880 då promotionen av någon anledning förlades till Akademiska Föreningen!

13. Olsson 1947, s 73 resp 99f.
14. Den följande redogörelsen bygger dels på Olsson 1947, s 74f, dels på Krister Gierow: *Lunds universitets historia*, bd III (Lund 1971), s 397ff.
15. Om disputationsväsendet i Lund under äldre tider (särskilt 1700-talet), se bl a Ragnar Askmark: "Disputationer i Lund för 200 år sedan" i *Berlingska boktryckeriet i Lund 1745–1945* (Lund 1945) samt Arvid Leide: "En astronomisk disputation i Lund 1740" i densammes *Akademiskt 1700-tal – Minnesbilder från Lunds universitet* (Gamla Lunds årsskrift 53; Lund 1971).
16. Askmark 1945, s 116.
17. B[engt] M[agnus] Bolmeer: *Solemnia inaugurationis philosophicæ, quibus LXXI viri juvenes [...]* (Lund 1844), opag.
18. P.G. Ahnfeldt: *Studentminnen*, del 1 (Stockholm 1882), s 106.
19. *Kongl. Maj:ts Nådiga Statuter för Universiteten i Upsala och Lund; Gifna Stockholms Slott den 2 April 1852* (SF5 1852:20, Stockholm 1852), s 39 (§ 129).
20. [Fredrik Areschoug]: *Det fanerogama embryots nutrition – Inbjudning till den filosofie doktorspromotion, som af fakulteten i Lund anställes den 31 maj 1894* (Lund 1894).
21. Olsson 1947, s 18 resp 102, samt Areschoug 1894, s 22.
22. Areschoug 1894, s 22.
23. För grundläggande biografiska uppgifter om Areschoug, se Gunnar Anderssons artikel om honom i *Svenskt biografiskt lexikon*, bd 2 (Stockholm 1920), s 149f.
24. Paul Rosenius: *Mitt gamla Lund och andra minnen* (Lund 1952), s 41.
25. Wallengren 1894a, s 24.
26. Palmborg 1993, s 30; "Promotionen" i *Folkets Tidning* 1894-06-01, s 2.
27. Olsson 1947, s 11.

28. Rörande Hagbergs båda professurer, se Gierow 1971, s 342ff.
29. Johan Gustaf Ek: *Comparativ språkforskning och latinsk etymologi – Inbjudningsskrift till den magister-promotion som af Filosofiska faculteten anställes lördagen den 31 maj 1856* (Lund 1856).
30. De följande biografiska uppgifterna, där ej annan angives, från Areschoug 1894.
31. Så här i promotionssammanhang bör inte underlåtas att nämna at Helesine Ljunggren var kransflicka vid promotionen 1862, något hon själv senare berättat om i "Två akademiska fester i Lund" i *Hågkomster och livsintryck av svenska män och kvinnor – Sjunde samlingen* (Uppsala 1926), s 84ff, och som artikelförfattaren tidigare refererat i sin artikel om kransflicketraditionen i 2018 års promotionsprogram.
32. Detta stycke bygger på vad artikelförfattaren tidigare skrivit om Ljunggren i Petra Francke, Björn Magnusson Staaf & Fredrik Tersmeden (red): *Lunds universitet under 350 år – Historia & historier* (Lund 2016), s 91.